

فرهنگ

تأثیر بر برخی از ساختارهای زبان و نقش الگوسازی در آموزش آن‌ها

چکیده فارسی

این مقاله درباره نقش الگوهای دستوری (Patterns) در آموزش برخی از مفاهیم خاص در زبان انگلیسی بحث می‌کند. مبانی نظری این بحث عبارت است از تئوری‌های زبان‌شناسی مبنی بر این که بیان آدمی زایده تفکر او است و تفاوت زبان‌ها در بیان برخی از مفاهیم یکسان به علت تفاوت الگوهای فکری است که این امر خود از تفاوت فرهنگ‌ها ناشی می‌شود. فراگیران زبان انگلیسی به علت عدم آشنایی با این موضوع، چنین مفاهیمی را معمولاً با کلمات انگلیسی، ولی در قالب ساختارهای فارسی بیان می‌کنند که نتیجه، چیزی جز جملاتی غیرقابل قبول برای انگلیسی‌زبان‌ها نیست. از این رو توصیه می‌شود مدرسان زبان انگلیسی در برخورد با چنین مواردی، با استفاده از اصول تحلیل مقابله‌ای، تفاوت‌های ساختاری دو زبان را که ناشی از تفاوت‌های فکری-فرهنگی است، برای محصلان به صورت الگوهای دستوری ترسیم کنند تا آن‌ها زبان رانه تنها به طور صحیح (Grammatically Correct)، بلکه به طور قابل قبول (Socially Appropriate) نیز به کار بزنند. این توصیه در جهت تسهیل امر یادگیری، ارتقای بینش زبانی فراگیران و نیز بهبود کیفیت تدریس زبان انگلیسی در مدارس ایران است.

مقاله حاضر با برگزیدن دو مثال از مفاهیم مشترک در دو زبان فارسی و انگلیسی، تدریس زبان از طریق الگوسازی را نشان می‌دهد.

کلید واژگان: الگوسازی، تفاوت فرهنگ‌ها، تحلیل مقابله‌ای، الگوهای دستوری.

Abstract

The present article deals with the role of linguistic patterns in the teaching of certain English concepts. Reviewing the linguistic theories that hold language is born of thinking and that variation among languages is due to cultural difference, the article comes to the conclusion that the difference between English and Persian in expressing the same concepts is caused by different modes of thinking in the two languages. Unaware of this fact, Iranian learners of English often make wrong utterances of certain concepts. The mistake students commonly make in this case is that of expressing Persian thoughts in English words, producing utterances that are perhaps understandable but certainly unacceptable to English native speakers. English teachers are, accordingly, advised to approach the problem with an elaborate contrastive analysis of English and Persian equivalent sentences that are differently structured by virtue of cultural differences. The insight given by the technique helps students produce sentences that are not only grammatically correct but socially appropriate as well. Adopting two concepts, among many, the article provides an example of how such concepts may be taught through patternization. The aim is, herein, to give cultural-Linguistic illumination and to improve language teaching in Iranian schools.

Key Words: linguistic patterns, contrastive analysis, cultural differences, grammatically correct, socially appropriate, patternization

یکی از مقوله‌هایی که یادگیری و کاربرد موفق آن صرفاً از طریق مطالعه کتب موجود ممکن نیست و به ممارست عملی و ممتد نیاز دارد، زبان خارجی است. از این لحاظ می‌توان یادگیری یک زبان خارجی را به راندگی یا برخی از ورزش‌ها مانند شنا شیوه کرد. با این تفاوت که یادگیری راندگی یا شنا معمولاً توسط دانش قبلی فرد از ورزش‌ها و فعالیت‌های دیگر مختلط نمی‌شود؛ در حالی که یادگیری یک زبان خارجی با معانی به نام پیش‌زمینه ذهنی^۱ فرد از زبان مادریش روبرو است.

اختلال مذکور به این نحو اتفاق می‌افتد: فردی که سعی در یادگیری و به کار بردن فرم‌های یک زبان خارجی را دارد، معمولاً تحت تأثیر آگاهی از فرم‌های مشابه در زبان مادریش و انتقال^۲ الگوهای فکری آن زبان، جملاتی را در زبان دوم تولید می‌کند که گرچه مفهوم است، ولی قابل قبول و منطبق با الگوی فکری اهل آن زبان نیست. مثلاً فارسی زبانی که سعی در یادگیری انگلیسی دارند، ممکن است در مراحل ابتدایی و حتی متوسطه عبارتی از قبیل:

I and you....

My father and mother....

I enjoyed from the film.

Don't be tired.

My watch is sleeping.

به زبان بیاورند که برخی مفهوم، ولی غیر مصطلح و برخی کاملاً نامفهوم و گیج کننده هستند. تمام این موارد را می‌توان به ترجمه نهضت به لفظ مفاهیم زبان مادری استناد کرد (نیومارک، ۱۹۸۸) و این، چیزی جز انتقال فکر فارسی در قالب کلمات انگلیسی نیست.

نااشناختی فرآگیران با طرز فکر حاکم بر زبان انگلیسی، نه تنها تولید جملات آن زبان را به طور منفي تحت تأثیر قرار می‌دهد، بلکه آن‌روی سکه رانیز دربرمی‌گیرد و آن، فهم نامناسب جملات صادر شده از انگلیسی زبانان است.

به علت فرآگیر بودن این نقیصه و بخصوص در مواردی که یادگیری یک زبان خارجی با ریشه‌ای متفاوت از زبان مادری مد نظر است، آموزش الگوهای فکری از دیرباز مورد توجه نظریه پردازانی مانند جسپرسون (۱۹۰۴) بوده است. وی عقیده دارم که مهم‌ترین هدف در آموزش یک زبان خارجی، احتمالاً دسترسی به قالب‌های فکری یک ملت بیگانه است که شیوه بیان مطالب توسط آن ملت را تعیین می‌سازد. این عقیده هنوز هم در محافل زبان‌شناسی به قوت خود باقی است؛ مثلاً تارون و یول (۱۹۸۹) و سلسی-موریسا (۱۹۹۱) با اشاره به وجود پدیده انتقال در یادگیری زبان خارجی و اختلاف قابل توجه زبان‌ها در

مثال و روش تحقیق

اکنون می‌توان پی برد که وجود اختلاف بین زبان‌ها از نظر شیوه تفکر و بیان مفاهیم یکسان و بی اطلاعی محصلان از این اختلاف، می‌تواند منشاء بسیاری از خطاهای زبانی شود. آشنا کردن محصلان در این زمینه، باعث می‌شود که آن‌ها دلیل خطاهای خود را بفهمند و درنتیجه، از تکرار آن خودداری کنند. در این راستا، می‌توان از وجود فرمول یا الگوهای دستوری^۳ موجود در هر زبان بهره برد و با آن برخی از مفاهیمی را که دارای بار فرنگی هستند و از دیدگاه خاص یک زبان بیان می‌شوند، به

صورت فرمول شده در قالب یا الگوهای خاص بیان کرد. این الگوها، طبق نظر ریورس (۱۹۸۱)، رابطه عناصر جمله را به طور قابل مشاهده ای به محض ارائه می دهد و به آنها می فهماند که چگونه برخی از معانی را به رشته کلام درپیاورند. با توجه به مطالعه فوق و به منظور ارائه چارچوبی جهت تدریس الگوهای زبان به طور مقابله ای و آشناسازی فراگیران زبان انگلیسی با قسمتی از الگوهای فکری و زوایای دید انگلیسی و کمک به آنها در فهم اختلاف بیان مفاهیم در دو زبان فارسی و انگلیسی و در راستای گفته مشهور فرایز (از پیشگامان تحلیل مقابله ای مدرن) که می گوید: «مؤثرترین مواد برای آموخت زبان دوم، موادی هستند که براساس یک توصیف علمی از زبان مورد آموختش که خود با توصیفی مشابه از زبان مادری زبان آموز مورد مقایسه قرار گرفته است، استوار باشد» (۱۹۴۵: ۱۹). این مقاله دو مفهوم رایج و مشترک در هر دو زبان را برگزیده است و با مثال های مختلف ارائه می دهد؛ مفاهیمی که در فارسی و انگلیسی از دیدگاه های متفاوت و درنتیجه با دو ساختار دستوری متفاوت ابراز می شوند.

جملاتی که با ستاره (*) مشخص شده اند، درحقیقت ساختارهای اشتباه یا غیرمتداولی هستند که معمولاً توسط فراگیران ایرانی بیان شده اند و صرفاً حاصل ترجمه لفظ به لفظ مفهوم مورد نظر در فارسی هستند. بلا فاصله بعد از هر جمله اشتباه، شکل صحیح و رایج آن ارائه شده است تا مقایسه ساختارها در دو زبان به طور عینی انجام پذیرد. بدیهی است که در این مقایسه، انتخاب لغات چندان مدنظر نبوده است و مقاله، توجه خوانندگان را فقط به نوع ساختارهای دستوری معطوف می دارد.

انگشت سوخت.
My Finger burned.

I burned my finger.

پایم آسیب دید.

(دارای معنای متفاوت)

* My leg hurt.

I hurt my leg.

خونم به جوش آمد.

* My blood boiled.

I boiled my blood.

پایم پیچ خورد.

* My foot twisted.

I sprained my ankle.

- * My back itches.
I itch in the back.

پشم می خارد.
- * My arm broke.
I broke my arm.

دستم شکست.
- * My hand scratched.
I scratched my hand.

دستم خراش برداشت.
- * My bone went out.
I dislodged a bone.

سوzen رفت تو دستم.
- * The needle got into my finger
(درست ولی غیر متداول).
I got the needle into my finger.

زبانم مو درآورد.
- * My tongue got hair on it.
I talked off my tongue.

همه جای بدنم درد می کند.
- * All my body aches.
(درست ولی غیر متداول)
I ache all over.

پاهایم یخ زد.
- * My feet froze.
I froze my toes.

دماغم له شد.
- * My nose was bruised.
(درست ولی غیر متداول)
I bruised my nose.

لب و لوجه ام آویزان شد.
- * My lips hanged.
I pulled a long face.

دود از کله ام بلند شد.
- * Smoke rose from my head.
I smoked in the ear.

قلیم تیر کشید.
- * My heart smarts.
(درباره تلفظ کلمات مشکل) زبانم نمی چرخد.
* My tongue doesn't twist.
I twist my tongue at it.

(از گرسنگی) دلم دارد قار و قور می کند.

می کنند. » براون (۱۹۸۷: ۱۳۹).
با توجه به وجود پدیده انتقال الگوهای فکری از زبان مادری به زبان خارجی، تولید ساختارهای غیرقابل قبول مانند جملاتی که در بالا با (*) مشخص شده‌اند، به هیچ وجه دور از نظر نیست. درنتیجه وظیفه مدرس زبان، پیش‌بینی خطاهای و آگاه کردن محصلان از احتمال وقوع خطأ از طریق الگوسازی مفهوم مورد نظر است. گرچه عقیده کلی بر آن است که ارتکاب خطأ جزء غیرقابل اجتنابی از فرآیند زبان آموز است؛ ولی با یادگرفتن مختصات بیانی یک مفهوم و وجوه تفاوت و تشابه موجود بین دو زبان، محصلان می‌توانند از تکرار خطأ جلوگیری کنند.

ت: مفاهیم سروچه بدلیل زدن یا نجع تأثیر قرار دادن نهکران

به پایم لگد زد.

* He kicked my leg.

He kicked me in the leg.

به پشم چاقو / خنجر زد.

* He stabbed my back.

He stabbed me in the back.

توی چشم‌هایم نگاه کرد.

* He looked in my eyes.

He looked me in the eyes.

توی سرم زد.

* He hit on my head.

He hit me on the head.

توی گوشم سیلی زد.

* He slapped in my face.

He slapped me in the face.

توی دلم مشت زد.

* He punch in my belly.

He punched me in the belly.

صورتم را بوسید.

* He kissed my face.

(درست و غیر متدال) He kissed me on the cheek.

به پشم دست زد.

* He patted on my back.

He patted me on the back.

به پهلویم انگشت زد.

* He poked in my side.

He poked me in the side.

خرم / گلویم را چسبید.

* My belly is noisy.

I am pinching in the tummy.

انگشت لای در رفت.

* My finger went in the door.

I nipped my finger in the door.

کتاب از دستم افتاد.

(درست و غیر متدال). (درست و غیر متدال)

I dropped the book.

شلوارم پاره شد.

* My pants were torn.

I tore my pants.

کفش‌هایم گلی شد.

(درست و غیر متدال). (درست و غیر متدال)

I got my shoes muddy.

چرخم پنچر شد.

* My tire was punctured.

I had a flat tire.

ماشینم له و لورده شد.

* My car was smashed.

I smashed my car.

در ماشینم تو رفت.

* My door bent in an accident.

I bent my door in an accident.

کفشم گم شده است.

(این جمله درست است؛ ولی فقط در موردی به کار می‌رود که به پیدا شدن شی مفقود دیگر امیدی نیست).

I can't find my shoes.

همان‌طور که از مثال‌های فوق برمی‌آید، فارسی‌زبان‌ها یک عضو یا شئی آسیب‌دیده را فاعل جمله خود قرار می‌دهند؛ در ضرورتی که جملات معادل در انگلیسی، با شخصی آسیب‌دیده یا مسبب آسیب (I) شروع می‌شوند. از دیدگاه یک انگلیسی‌زبان هیچ آسیب یا عارضه‌ای به بدن یا اموال شخصی فرد وارد نمی‌شود؛ مگر آن که خود شخص در آن مقصر باشد. انگلیسی‌زبان‌ها این دیدگاه را با قرار دادن عناصر ویژه‌ای در مرتبه خاصی از جمله ترسیم می‌کنند. در حقیقت، فارسی و انگلیسی با قرار دادن عناصر معادل در مراتب مختلف جمله، وزن و تأکید متفاوتی به آن‌ها می‌دهند. علت تفاوت موجود چیزی نیست جز آن که «هر زبان تصویر متفاوتی از واقعیت جهان خارج به دست می‌دهد» محمد رضا باطنی (۱۳۷۳: ۱۶۴) و «دستور زبان‌های مختلف اندیشه‌های یکسان را با ساختارهای متفاوت قالب‌سازی

می توان :

اولاً: سازمان یافتن مفهوم خاصی را در هر یک از دو زبان به صورت فرمول ترسیم کند؛

ثانیاً: نقاطی را که در یادگیری زبان ایجاد مشکل می کنند، پیش بینی کند. هرگونه تدریس با استفاده از روش تجزیه و تحلیل مقابله ای باید به ترتیب زیر صورت گیرد:

● نوشتمن فرمول گرامری جمله انگلیسی و معادل فارسی آن روی تخته سیاه؛ به طوری که محصلان بتوانند به طور واضح ترتیب قرار گرفتن اجزای کلام و عناصر دستوری از قبیل فاعل، فعل، مفعول، حرف اضافه و... را در هر یک از دو زبان مشاهده کنند.

● ارائه مثال هایی به تعداد ممکن برای هر کدام از ساختارها (مانند آنچه که در جداول الف و ب آمده است).

● توضیح جنبه های تشابه و تفاوت بین ساختار دو زبان و تأکید بر جنبه های تفاوت که باعث ایجاد خطای شوند.

● تمرین مفاهیم تحت تعلیم از طریق دادن بازخوراند (feed back) مثبت و منفی به محصلان به یکی از دو روش زیر:

الف: ترجمه مفاهیم فارسی به انگلیسی توسط محصلان و اصلاح خطاهای توسط معلم.

ب: ارائه ساختارهای اشتباہ انگلیسی حاصل از ترجمه لفظی به لفظ مفاهیم فارسی و وادر کردن محصلان به تصحیح آنها.

این مقاله را می توان با دو نوع نتیجه گیری به پایان برد؛ یکی دارای ارزش توصیفی و زبان شناسی و دیگری دارای کاربرد آموزشی.^۸

الف: نتایج توصیفی و زبان شناسی

● زبان های مختلف با داشتن تصورات مختلف از جهان، برخی از مفاهیم را با تعبیرات و ساختارهای دستوری متفاوت بیان می کنند.

● برخی از ساختارهای دستوری که مفاهیم خاصی را بیان می کنند، بار فرهنگی^۹ دارند و طرز فکر خاصی را به نمایش می گذارند.

● بسیاری از قالب های ساختاری موجود در یک زبان زایا^{۱۰} است و از هر یک می توان جملات متعددی را که همگی زمینه مشترکی دارند، تولید کرد.

ب: نتایج آموزشی

* He seized my neck. (درست و غیر متداول)

He seized me by the neck.

دستم را گرفت و برد.

*He held my hand and took me. (درست و غیر متداول)

He walked me by the hand.

در جملات فارسی، تأثیر و یا عارضه وارد به عضوی از بدن کسی به این شکل بیان می شود که آن عضو همراه با صاحبیش به صورت اضافه (پایم، پشتم، سرم و...) در یک واژه واحد به کار می رود؛ در حالی که عبارات معادل در انگلیسی، این دو عنصر را به صورت مستقل و با میانجیگری یک حرف اضافه بیان می کنند. نادیده گرفتن این موضوع توسط برخی از فراگیران زبان انگلیسی باعث انتقال الگوی زبان مادریشان و درنتیجه، تولید جملاتی می شود، از قبیل آنچه که در بالا با (*) مشخص شده است. جملات تولید شده گرچه برخی قابل فهم هستند، ولی به هیچ وجه رایج نیستند. تفاوت دو زبان در بیان مفاهیم فوق همانند دو دانش آموزی است که در دو نقطه مختلف کلاس نشسته اند و از آن ها خواسته می شود که یک شی مانند تلویزیون را که در وسط کلاس گذاشته شده است، توصیف کنند. هر کدام از آن ها چون از زاویه مختلفی به تلویزیون نگاه می کند، چیزهایی را می بیند و می نویسد که دیگری آن را نمی بیند. بنابراین دو انسا با دو برداشت مختلف در مورد یک شی یکسان پدید می آید.

از آنچه گذشت، چنین برداشت می شود که عناصر زبانی مانند اسم، فعل، حروف اضافه و... دست به دست هم می دهند و ساختارهای زبان را به وجود می آورند. وظیفه این ساختارها، بیان معانی است. برخی از معانی کاملاً جهانی^{۱۱} هستند و زبان های مختلف آن ها را با عناصری که دارای روابط بینایینی^{۱۲} یکسان هستند، بیان می کنند. برخلاف دسته اول، برخی دیگر از معانی با عناصر تقریباً یکسان هستند؛ ولی با روابط بینایینی متفاوت سازمان دهی می شوند. این سازماندهی متفاوت؛

اولاً: جلوه ای از تفاوت فرهنگ هایی است که زبان ها در آن رشد می کنند؟

ثانیاً: عاملی درجهت ایجاد خطاهای زبانی، مخصوصاً در ترجمه است ترسک (۱۹۹۹). متکلمان یک زبان تحت آموخته های فرهنگی خویش یاد می گیرند که چه دید و بصیرتی نسبت به یک مفهوم خاص داشته باشند و از چه نظر یا زاویه ای آن را بیان کنند.

در مواردی که زبان ها به علت تفاوت فرهنگی، مقوله یکسانی را با ساختارهای متفاوت بیان می کنند، مدرس باید از طریق تحلیل مقابله ای^{۱۳}، عبارت های معادل را از نظر به ترتیب قرار گرفتن کلمات، تأکید داده شده به عناصر جمله و افزایش یا کاهش برخی از عناصر مورد بررسی قرار دهد. از این روش براحتی

- مطبع
- الف : منابع فارسی**
- باطنی، محمد رضا، زبان و تفکر، فرهنگ معاصر، تهران، ۱۳۷۳.
- ب : انگلیسی**
- Brown, H. Douglas. 1987. *Principles of Language Learning and Teaching*. 2nd ed. New Jersey: Prentice Hall,
- Brown, H. Douglas. 1994. *Principles of Language Learning and Teaching*. 3rd ed. New Jersey: Prentice Hall,
- Celce - Murcia, Marianne. 1991. *Teaching English as a Second or Foreign Language*. 2nd ed. Heinle & Heinle Publishers,
- Fries, Scharles C. 1945. *Teaching and Learning English as a Foreign Language*. Ann Arbor: University of Michigan Press,
- Hudson, R. A. 1980. *Sociolinguistics*. Cambridge University Press,
- Jespersen, Otto. 1904. *How to Teach a Foreign Language*. London: George Allen & Unwin, (Reissued 1961)
- Newmark, Peter. 1988. *A Textbook of Translation*. UK: Prentice Hall,
- Pinker, S. 1994. *The Language Instinct*. London: Penguin,
- Rivers, Wilga M. 1981. *Teaching Foreign Language Skills*. Chicago: The University of Chicago press,
- Sapir, Edward. 1921. *Language: An Introduction to the Study of Speech*. New York: Harcourt, Brace & World,
- Steinberg, Danny D. 1982. *Psycholinguistics: Language, Mind, and World*. New York: Longman Group Ltd,
- Tarone, E. and yule, G. 1989. *Focus on Language Learner*. Oxford University Press,
- Trask, R. L. 1999. *Language: The Basics*. 2nd edition. London: Routledge,
- Whorf, B. L. 1956. *Language, Thought, and Realism: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. Edited and introduced by J. B. Carroll. Cambridge, Mass: M. I. T. Press,
- Yule, George. 1996. *The Study of Language* (Second edition). Cambridge University Press.

● مدرسان زبان انگلیسی باید سعی کنند الگوهای قالب های گرامزی را که بار فرهنگی دارند و حاکی از برداشت خاص انگلیسی زبان ها از مقاهم دنیای خارج هستند، از دیگر الگوهای زبان تمیز دهنده و توأم با ارائه آنها در کلاس، تفکری را که منجر به بیان چنین الگویی شده است، توضیح دهنده. در این صورت، نمی توان چیزی جز جملات Penglish^{۱۱} از فرآگیران انتظار داشت.

● در مواردی که مطلب ارائه شده بار فرهنگی دارد و آن را می توان در قالب خاصی بیان کرد، قالب سازی^{۱۲} باید قسمتی از فعالیت های کلاسی را تشکیل دهد. مدرسان می توانند صرفًا با نوشتهن فرمول ساختاری مطلب مورد نظر روی تخته سیاه، محضalan را قادر سازند تا دامنه وسیعی از جملاتی را که زمینه مشترک دارند، تولید کنند.

● باید سعی کرد زبان آموزان را نسبت به وجود چنین الگوهای دارای بار فرهنگی در مطالب درسی حساس کرد و این حساسیت را جزوی از راهکارهای یادگیری آنها قرار داد.

● گرچه ممکن است برخی از مقاهم به شکل های مختلف، یعنی با ساختارهای متفاوت بیان شوند، ولی گاهی فقط یکی از آن صورت ها کاملاً رایج و نزد متکلمان زبان قابل قبول است. لذا مدرسان باید در چنین مواردی بین صحت گرامی جملات^{۱۳} و مقبولیت آنها نزد جامعه زبانی^{۱۴} تمایز قائل شوند و دوستی را بر اولی ترجیح دهند.

نتیجه ها

1. Background knowledge
2. Transfer
3. Linguistic norms
4. Patterns
5. Universal
6. Interrelation
7. Contrastive analysis
8. Pedagogical implication
9. Culture-tied
10. Productive
11. Persian + English
12. Patternization
13. Correctness
14. Appropriateness